

onze oude meesters en hun kunst

Het verrast, dat de schilderkunst in zeker opzicht vreemd blijft aan het leven, dat het volk in de gouden eeuw in zijn geheel beroert. De geschiedenis van het Nederlandsche volk in de zeventiende eeuw is toch wel zeer vol van ontroerende gebeurtenissen. Het volk vecht buitenslands, zoowel te land als ter zee. De strijd ontbrandt aan de grenzen, zelfs tot in het hart van het vaderland. In 1619 wordt Van Oldenbarneveldt onthoofd, en in 1672 worden de beide De Witten erbarmelijk vermoord. Met Spanje, Engeland en Frankrijk duurt de oorlog voort. Het land wordt overweldigd. De geestdrift voor de krijgslieden in deze ontzettende worsteling van een klein volk is aandoenlijk. Het volk lijdt vreeselijk. In 1648 komt de vrede van Münster tot stand, in 1678 de vrede van Nijmegen, in 1698 de vrede van Rijswijk. In al dien tijd doorleefden de schilders van deze groote en bij uitstek vreedzame school geen dag zonder kanongebulder.

Maar de oorlogen beletten niet, dat het volk hier en daar in vrede kan leven. In de bosschen is het rustig. De wegen zijn veilig. De landelijke feesten hebben voortgang. De schuiven varen de kanalen en rivieren op en neer. Het volk gaat op de jacht. Het rijdt schaatsen. Het vuur vlamt in den haard. In de woningen heerscht vrede, rust, in één woord: ongestoorde veiligheid van gezegende tijden. Niets stoort blijkbaar den regelmatigen loop der dingen.

In deze vredige, als het ware afgesloten wereld, plaatsten de schilders hun schildersezels. Geen zweem van ongerustheid in hun wereld, zoo buitengemeen beschut, naar 't schijnt. Zij leggen zich toe op het schilderen van huiselijke en landelijke tafereelen. Hun benijdenswaardige, boeiende werkzaamheid zetten zij voort met verbazingwekkende onverstoortbaarheid. Geen tafereelen, die de centonigheid van het stads- en buitenleven, zoo alledaagsch, zoo verstoppen van hartstocht, breken. Hooiwagens laden, koeien melken en dienken, zijn nu niet bepaald merkwaardige gebeurtenissen in het leven van den landman, en drinken en rooken zijn niet zoo dadelijk zeldzame gebeurtenissen, of voorvallen, die boeien. Het leven, zoo vol van beroeringen, schijnt deze schilders, behoudens enkele uitzonderingen,

geen oogenblik uit hun kalme stemming te hebben gebracht, en in hen, met name in hun kunst, openbaart zich een verhevenheid en goedheid, een liefde voor het ware, een hartelijke ingenomenheid met het werkelijke, die de voorstellingen zelf niet schijnen te bezitten. En zoolang hun liefde voor hun land niet verflauwt en taant, zal Noord-Nederland tot in lengte van dagen aan hun onvermoeide waarnemingszucht kunnen voldoen. In het land zijn immers onderwerpen voor de fijngevoeligen en voor de meer grove naturen, voor de vurigen en voor de meer zwaarmoedigen. Daar zijn de steden met hun uiterlijk voorkomen, het leven op het land en binnenshuis, de kermessen, de goede en slechte zeden, de verschrikkingen van den winter, de ellende der armen, de weelde van den rijkdom, de smaakvolle tooi, de weldaden van den arbeid, de overvloed op de vruchtbare akkers, de veiligheid van het huisgezin, de optochten, de jacht, de volksfeesten, de schuttersmaaltijden. — Een geheel nieuwe kunst, met onderwerpen zoo oud als de wereld. Deze schilders hebben niets uitgedacht; zij hebben wonderschoon geschilderd. De één munt uit boven den ander, maar geen enkele schilder is verwaand. Zij schilderen bijkans allen op dezelfde wijze, en niet één schilder schilderde of schildert gelijk zij, en sinds het oogenblik, dat er geschilderd wordt, is er, geloof ik, geen schilderwerk, dat een zoo nauwkeurig denkbeeld geeft van den drievoudigen, verborgen arbeid: gevoelen, denken en uitdrukken. De karakteristieke trek van het Nederlandsche volkskarakter spiegelt zich uitnemend in hun onvolprezen kunst.

Zuid-Nederland, met name Vlaanderen, is aanvankelijk de voedster van de Noord-Nederlandsche schilderkunst. Het land van Vlaanderen vloeide over van gevormde, althans van nagenoeg gevormde schilders. Maar als Rubens, Van Dijck en Brouwer, de groote Vlaamsche schilders, omstreeks 1640 zoo goed als tegelijk sterven, daalt van dat oogenblik af de ontwikkeling in het Zuiden en stijgt zij in het Noorden. Sedert dien tijd ontstaat de eigenlijke Noord-Nederlandsche schilderkunst. Een scherpe scheiding tusschen Noord en Zuid voltrekt zich zelfs. Het omgekeerde heeft plaats: het

Zuiden staat allengs onder invloed van het Noorden, en het schijnt ook nu nog een wonder, hoe het mogelijk was, dat gedurende deze bloeiperiode in een betrekkelijk kort tijdsbestek een zoo groote verscheidenheid van schilderachtig schoon kon opbloeien. En gelijk het in de natuur in de meer Noordelijke landen in het voorjaar wel gebeurt, dat eensklaps alles in vollen bloei staat, zoo ook hier: een onverwacht schouwspel voltrekt zich in de schilderkunst, zooals het zich ook in het cultureele leven van de geheele natie in dien tijd voltrekt. In plaats dat het volk verarmt, neemt het gestadig toe in rijkdom. Het wordt vurig; de oorlog sterkt en hardt het volk.

Om te weten wat de Nederlandsche schilderkunst te beteekenen heeft, is het eigenlijk noodzakelijk, Italië en de Italiaansche schilderkunst te kennen. Het is te meer noodzakelijk om te begrijpen uit welke toovergrot de bestanddeelen afkomstig zijn, die zelfs een Rembrandt noodig achtte en gebruikte. — Rembrandt is natuurlijk niet eenzijdig afhankelijk, zooals de Italiaanseerende schilders van de zestiende en vroege zeventiende eeuw, de z.g. Romanisten. Hij en zijn schilders stellen uiteraard de Italiaansche schilderkunst op hoogen prijs. Maar bepaald steeds raadplegen zullen zij haar toch niet meer. Ik geloof, dat het niet te sterk uitgedrukt is, als ik zeg, dat in de wijze van zien, in het ontwerpen en in het weergeven opeens alles verandert: de keus van het onderwerp, de stijl, de methode, de kunstregelen, het gezichtspunt. Zonder naar Italië te zien, bepalen Rembrandt en de zijnen den definitieven koers der Noord-Nederlandsche schilderkunst. Zij staan met hun zelfbewustheid, die tegelijk zelfopening is, in het rijk der Europeesche schilderkunst met hun werken aan de spits. Zij staan met hun kunst geheel op zichzelf, en doen een grootsche en verheven opvatting der schilderkunst ontstaan, een kunst, die zich in wezen meer in het absolute dan in het betrekkelijke verliest. Het thema is, gelijk ik reeds zei, eenvoudiger, en schijnbaar is niets eenvoudiger dan de ontdekking van deze kunst, zoo laag bij den grond: het portret van het land, met name zijn getrouw, nauwkeurig afbeeldsel. Het portret van steden en

dorpen, van markten en straten, van zee en lucht. Niet minder het portret van het gewone volk, van de straat-typen af tot de donkere, schuwe Amsterdamsche Joden toe, al staat natuurlijk wel vast, dat alle Nederlanders er in werkelijkheid niet altoos zoo hebben uitgezien, zooals ze op de doeken dezer schilders zijn ten toon gesteld. Deze groote kunstenaars worden echter nederig met de nederigen, klein met het kleine, teeder met het teedere. Zij versmaden niet, met welwillendheid den aard der dingen te bespieden, in zekeren zin met allen en alles gemeenzamen omgang te hebben, hoeveel aandachtige waarneming en geduld dit ook eischt. Zij zijn in waarheid de eenvoudigen, de ontvankelijken. Maar

ik voor mij geloof, dat er nooit iets breeders en nieuwers geformeerd is; en met uitzondering van Rembrandt, den grooten, den verhevene, die in zijn tijd, ja in alle tijden een uitzondering is en blijft, demonstreert zich in de Nederlandsche schilderkunst der zeventiende eeuw slechts één stijl en één methode. Het is de grootste verscheidenheid en tevens de schier volmaakte eenheid in den geest van deze school, welke ooit in denzelfden geest voorkwam. Een oprechte stijl voorts, en een volkomen eerlijkheid, waarvan de onberispelijke teekening het naaste gevolg van deze eerlijkheid is, en de grondslag van dezen oprechten stijl. Een Nederlandsche schilder, die niet onberispelijk teekent, deugt niet, heeft een uitne-

mend kenner van deze schilderkunst eens scherp uitgedrukt.

In de Europeesche geschiedenis der beeldende kunsten, heeft de gezamenlijke Nederlandsche schilderkunst in de zeventiende eeuw met haar subjectieve houding voor het eerst alles als in een dagboek bijgehouden. Het is, alsof zij de wereld dezer eeuw met haar menschen, haar zeden en gewoonten van dag tot dag voor onze blikken te voorschijn tooverft. In hun werken houden zij ons en de komende geslachten den trouwsten spiegel voor oogen. Het is wel in waarheid een onschatbare erfenis, welke zij ons hebben nagelaten. — Een bezit, waarover wij ons niet genoeg kunnen verheugen.

Derk Weerendag

Naar een schilderij van Peter Paul Rubens, den beroemden Vlaamschen schilder, die 30 Mei 1640 stierf en wiens derde eeuwgetij overal herdacht wordt.

Vóór hij ten oorlog trekt, neemt Hendrik IV afscheid van vrouw en kind.